

המרחב העירוני

בסוף המאמר הוספתי שאלות משוב, שאתרגם בכל ראש חודש לסטטיסטיקה של משאל-עם לא רשמי, אשר תוצאותיו ישלחו כל ראש חודש למרכז מחקר ומידע של הכנסת, על מנת לאפשר גישה אליהם לכל – ובראש וראשונה לחברי הכנסת ושרי הממשלה: דעתך תישמע.

בארץ פועלים עדיין מכוח פקודת העיריות ו"לא הצליחו" להסכים לחוק אחיד, כי כל ראש עיר, כל ראש מועצה וכל חבר כנסת מעוניינים להיטיב עם עצמו, עם קהל בוחריו המדומיין ועם ישובו בלבד, כנראה כדי להיבחר שוב. גם מרכז השלטון המקומי לא הצליח במשימה זו מרוב פיצול פנימי וריבים בין בעלי התפקיד בו.

זה לא בריא, זה לא נכון. עלינו מהגלות, הפקנו לקחים כלליים ואין שום סיבה נכונה להישאר מפורדים ונבדלים בעצמנו. אין שום סיבה להיבדל זה מזה בארץ כה קטנה.

יש להפנים לא רק שאיננו עוד בגלות זו או אחרת, אלא גם שגדלנו ממדדי קהילה ולממד של עם. לא עם קטן, אלא זה שכבר נושק לעשרה מיליון נפשות. אין התנהגות נכונה של קהילה או של ישוב כפרי דומה להתנהגות בעיירה, ועוד פחות בעיר בת מאה אלף תושבים ויותר. ההתנהגות של התושבים צריכה להיות שונה, בוודאי ההתנהלות של מוסדות השלטון צריכה להיות מותאמת לגודל. כן, הבעיות זהות: פינוי זבל חייב להתבצע בכל מקום – אלא שהפתרון הישים שונה בתכלית. מה שאפשרי או נסבל במקום קטן אוכלוסין הופך מהר למטרד שגוי עד אסוני בכרך. ולהיפך: מה שמתאים לכרך מתגלה מייד כמסורבל ויקר מדי לישוב של כמה עשרות משפחות. הערותיי מתייחסות כאן בעיקר לעיר כהגדרת משרד הפנים: מעל שבעים אלף תושבים.

התחממות מזג האוויר

לרוב אומרים "התחממות כדור הארץ", גם כאשר מה שמתחמם הוא דווקא האוויר; וכשלעצמי אינני מבין איך אפשר להשפיע על חום השמש ועל פועלו.

מצד שני, די פשוט שלא רק גזים כאלה ואחרים מקלקלים אופנתית את שכבות המגן של האטמוספירה, אלא שצורות הבנייה העכשוויות בערים מקצינות ומגבירות את החום יותר מגזי הפליטה הלא רצויים. בנייה בבטון ובמלט מגבירה את החום¹ הסביבתי. ציפוי אין סופי של מגרשי חנייה באספלט גם מגביר את החום תוך הפחתת חלחול מי הנגר. גם ציפוי בניינים בזכוכית מגביר מאוד את החום, כאילו אנחנו יוצרים חממות בערינו. אז במקום להיכנס להרפתקאות נוגדות תעשייה ואנרגיה, בואו נבנה מחומרים מפחיתים חום: למשל, קירות מבלוקים של גבס מוקצף ומוצרים דומים. אגב כך, נחסוך בהוצאות חימום בחורף וקירור בקיץ תוך הפחתת הזיהום הכרוך בכך.

חסכוני ומועיל לבנות בנייני חניונים במקום מגרשי חניה, במיוחד אם רוצים להוסיף שטחי ספיגה של מי נגר².

¹ או את הקור.

² נא לא לשכוח בחניונים מקום למשאיות ולאוטובוסים בקומת הקרקע!

טוב יהיה גם אם נשתול עצים : נטיעת עץ חדש לכל חדר בחידוש חוזה השכרה של בית מגורים או משרד, עץ לכל עשרה מטרים בבניה חדשה של מבנה, שני עצים לכל רכישת רכב ועוד אחד בכל פעם שהרכב עובר רישוי שנתי, נטועים במרחק שלא יעלה על עשרה קילומטרים ממיקום מגורי המשפחה. כי עצים מפחיתים חום וקולטים גזים מזיקים. נטיעת עץ היא תרופה מועילה לא פחות מאנרגית השמש או הרוח³. שמתם לב בנסיעותיכם, שהחום בסביבה עירונית גבוה בשתיים-שלוש מעלות לפחות מהחום בתוך יערות ואפילו ארבע מעלות ליד פרדסי תפוזים ירוקי עד ומושקים כראוי? ההבדלים מורגשים היטב לכל רוכב ולכל הנוהג בלילה עם חלון פתוח. מנהג טוב על פי תורתנו התחדש במדינת ישראל המחודשת : היא המדינה הראשונה בעולם, בה נוטעים עצים ומחדשים את הטבע – בכל שאר המדינות, עוקרים כדי לבשל, להתחמם, לקיים חקלאות, ליצר נייר וקרטון, לבנות בית או ישוב או להילחם באויב – לעומת זאת, אצלנו נלחמים על ידי נטיעות דווקא, כדי להבטיח את קיימות הטבע : מדינות כגון סין והודו אימצו מדיניות זו למרות שאנחנו פחות מתאמצים בה... מתי כנסת ישראל סוף-סוף תחוקק חוק ברוח זו, כי יהודי בארצו מחדש את הטבע במקום לנצלו עד יצירת מדבר?

טוב גם אם לא ניצור פקקי תנועה על ידי כינוס שני נתיבים ברחובות לנתיב אחד בכניסה לכל כיכר : פקק גורם לפליטה מרובה של גזים רעילים וגם חום המנועים העובדים בסיבובי סרק אינו בדיוק עוזר. אולי שווה לבדוק בניסוי מדעי מה השפעת פקקי התנועה הקבועים על החום בסביבה⁴?

צורת הבניה

בכל מני מקומות וערים בונים שכונות חדשות וכל הבניינים החדשים מצופים אבן. מחצבות פוצעות אין ספור הרים כדי לצפות קוביות של פתרון דיור נטולי השראה באבן חלומית. בעיני, זה מזכיר אישה זקנה מאופרת בצבעים עזים מדי...

עיר נבונה

מושג "עיר נבונה" מושתת על שיתוף פעולה בין כל בעלי התפקידים בעירייה – בין אם הם מועסקים ישירות על ידה, בין אם דרך קבלני משנה. קל לדמיין פקח מוסדות החינוך מדווח על תקלה בביוב, קל לדמיין הורה מדווח על מחלת הגננת, והכל מוזרם למסד נתונים מרכזי ומופיע בזמן אמת על מפת העיר ועל אתר העירייה. ללא שיתוף פעולה נותרים עם מוקדי כוח הנלחמים זה בזה, מסתירים מידע אלה מאלה קרוב לחזה ומתבצרים ביציאה לידי חובה בלבד, כאילו חיים במשטר פיאודלי בו רוזנים נלחמים אחד בשני, תוך עלות מוכפלת ומשולשת של תפקוד העיר.

עיר נבונה (יש אומרים עיר חכמה) מנוהלת ממוקד מרכזי לא רק על ידי העובדים, אלא גם על ידי מצלמות, המפקחות על התחבורה ומאפשרות למוקד לווסת אותה אם הוקמו רמזורים, או לשלוח תגבורת של שוטרים. אני מציע לשקול לחייב את כל חברות

³ נראה שטורבינות הרוח מזיקות יותר משמועילות, למרות שהן אופנתיות, והשמש דורשת גיבוי בלילות ובימים המעוננים. השפעת עץ מורגשת 365/7/24.

⁴ ימי תבהלת הקורונה הועילו למחקר זה לפחות, והדבר מוכח כל יום כיפור. מעבר לזיהום האוויר הנורא, פקק תנועה מעלה את חום הסביבה.

ההיסעים בעיר להתקין חבילת מצלמות צילום ובקרה מסוג nexar ברכביהם – במיוחד כאשר הן יחוברו לטכומטר אלקטרוני - וכולן יהיו מחוברות למוקד העירוני ולתחנת המשטרה הראשית של העיר.

עיר נבונה דורשת משמעת ברזל של פקידי העירייה ומחייבת ביטול קביעות בעבודה לכל מי שהתארים "ראש" או "מנהל" נמצא בהגדרת תפקידו. בתמורה, הערים ותושביהן ירוויחו תפעול חלק וקל הרבה יותר של המנגנונים השונים. שיתוף פעולה פנימי זה, יחד עם הקשבה פעילה לבקשות התושבים עשויים למחוק את תדמית הערים כעוד גורם גובה מיסים ללא תמורה ראויה.

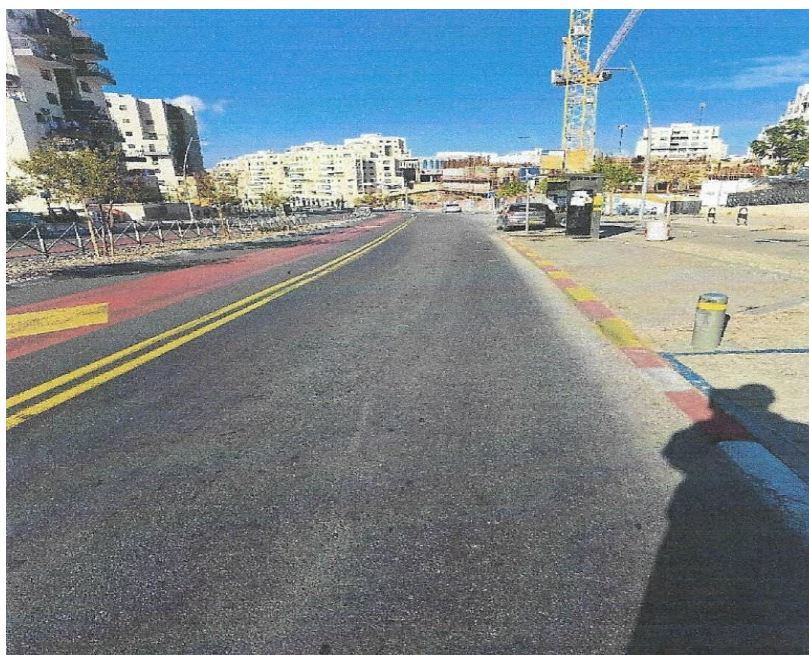
מבנה הרחובות

בהרבה ערים רוב רובם של הרחובות, גם בשכונות החדשות, אינו מאפשר שני נתיבים בכיוון אחד. בכמה רחובות חדשים, שני אוטובוסים המגיעים זה מול זה מחייבים את אחד מהם לחנות בצד... אם הוא יכול, כי רכבים חונים לכל האורך. רחוב, בו הרחוב מספיק בו-זמנית רק לאוטובוס וקורקינט אינו יכול להיות דו-סטרי.

וכמובן, מדרכות ממוצעות שנבנו בעבר צרות, נטועות עצים, עמודי חשמל ותמרורים, ומונחים לכל אורכן מכלי אשפה. היתכן שהולכי רגל גם הם משתמשים רצויים על המדרכות? ועוד הולכות רגל עם עגלות ילדים? אם לא ניתן ללכת בקו ישר לאורך מדרכה עם עגלת ילדים או כיסא גלגלים של נכה, התושבים הגרים לאורך הצד הזה של הרחוב צריכים להיות זכאים אוטומטית להנחה משמעותית בארנונה – למעשה, עד גובה פרמית ביטוח החיים של רבע מיליון שקל, כל שנה. כי העירייה או מתכנני המדרכה מסכנים אותם בפועל.

היום מעדיפים לבנות מדרכות רחבות הכוללות גם נתיב לדו-גלגלים, אך הכביש עצמו מוצר עד שאין אפשרות של ממש לשני רכבים – לא אחד מול השני, ולא עקיפה. המטרה כנראה ברצון להאט את הנסיעה על ידי יצירת פקקי תנועה.

לפעמים בונים אפילו רחובות, שאין אפשרות לנסוע בהם ללא הפרת כמה חוקים – למשל רחוב זה (צילמתי רק נתיב אחד. הנתיב השני בנוי בדיוק דומה... ועל זה משלמים ארנונה!):

בשנה האחרונה אני רואה מכונת טאטוא ושיטיפת מדרכות בהרבה מקומות. היא מעולה: ראיתי כמותה בספרד כבר לפני 50 שנים, והיא עדיין עובדת. בספרד, שוטפים את האבק ממדרכות שדרות מלאות עוברי אורח בדיוק לפני שהאנשים מתחילים לצאת לטיולי ערב. בערינו, שוטפים את המדרכות הריקות מאדם בבוקר⁵ או בזמן בו התלמידים יוצאים לבתי הספר: אולי כדי שהמים יתאדו וכך האבק ישלול שוב במרחב בערב, כאשר לפעמים יש מי שיוצא לטייל? או כי אין לעובדי השטיפה העירונית משמרות? ואולם באמת, גם אין מטיילים ברגל לאורך רחובות הערים. אמנם לא נוכחתי לדעת שהתושבים ממש אוהבים את מקומות מגוריהם, אולי כי הם לרוב בתחנה אל המקום הבא או כי בית קפה במרכז סואן נראה מזמין; אך ברור, בישראל יש מים בשפע לשטיפה יומית של המרחב הציבורי, משל הרחוב היה משרד מצופה שיש יוקרתי.

גם אם ילדי ישראל משחקים ברחוב, הם אינם מטיילים בו – והאמת: הם גם אינם כל כך משחקים בו: כדור אסור, מתקנים חסרים, רק ילדות קופצות חבל או קלאס ליד ביתן. המבוגרים גם הם אינם מטיילים כל כך בערינו, אפילו לא בטיילות; ואם כן הולכים, אזי על הכביש ולא על המדרכה. בקיצור: חבל על המים של השטיפה. גם חבל על העומס המיותר בתנועה שמכונות שטיפת המדרכות גורמות – שעת פתיחת בתי הספר הוא הזמן המתאים להפסקת קפה לעובדי העירייה ולקבלניה ולא זמן תוספת עומס תנועה! בעברית אחרת: לא נוכחתי לדעת שתושבי ערינו אוהבים אותן ואת יופיין. חבל. פעם אהבו להלך בדיזנגוף ובהדר; היום, רק יושבים בבתי קפה – שוב אין מטיילים ברוב הערים.

במדינות כמו סין הנהיגו "רישיון חניה" למכוניות – סוג של ארנונה לרכב, המתיר חנייה במקומות מוגדרים מראש. רוב מכוניותינו חונות ללא תנועה כל הלילה ורוב שעות היום.

⁵ במשמרת בלי תוספת שכר?

אני בהחלט מבין את הצורך ברכב פרטי לאור הניהול הכושל של התחבורה הציבורית, ואף על פי כן, הרכבים עומדים 22 שעות, או אפילו יותר, כל יום, ללא תזוזה.

חניה פרטית

נסעתי לבקר את בני בעיר מסוימת ואת בתי בעיר אחרת. בשני המקרים, חניה צמודה לדירה, "פרטית", והם שילמו עליה. בשני המקרים, אין מקום חניה למבקרים ומחויב לחניה של הבניין, המדרכות נצבעו בצבע אדום-לבן: אין חניה חוקית. כמובן, אם חוגגים אירוע משפחתי, כל השכנים נזעקים כי פתאום אין להם מקום לתמרונים או גרוע מכך, תפשו את מקומם והם עייפים ועצבניים בסוף יום עבודה. המבקר צריך לחפש מקום פנוי, אם השעה מתאימה, באיזה מגרש בניה במרחק או בחניון של מרכז קניות בפאתי העיר. למדתי פעם, שבני ישראל התפרסמו כמכניסי אורחים; לא עוד – אין מקום לזרים בערינו. וכדי להיות ברור לגמרי: אני מאחל שלכל מבוגר במדינה תהיה בעלות על רכב אחד (לפחות! רצוי רכב מהעבודה ורכב פרטי) וחניה רשומה על שמו לעד – ללא אפשרות למכור אותה או להורשה. והמבין יבין.

כיבוד החוק

לא יכולים לקיים את החוק, בפשטות. רחובות שלמים בני כמה מאות מטרים ויותר צבועים אדום-לבן לכול האורך... אבל צריך להעלות או להוריד ילדים להסעות לבתי הספר? בעיה. על כן, כנראה יש לאסור על הנשים הגרות ברחובות הללו לגדל ילדים! או אולי לתקן את הצבע; במיוחד כאשר לחלק מהרחובות הללו מילאו את החניות והרחיבו את המדרכות, כך שמקבלים נתיב תחבורה צר, ללא שול וחניה, אבל על המדרכה אפשר לחנות עם אוטובוס שלם לרוחב. ואומר: התופעה הזאת נעשתה במתכוון אם לא בזדון. עוד יותר קשה המצב בשכונות חדשות, כאשר העבודות בהן מתמשכות אולם כבר גרים בהן בהיתר. המשטרה מציבה בכניסות לשכונה תמרור "אין כניסה לכל רכב, מכל כיוון" (תמרור 401)... אולם הקבלן כבר סלל מקפצות האטה וקו אוטובוס משרת את הדיירים החדשים. דבר סותר דבר; החוק מושא ללעג ואובד.

ניקוז מי גשם

זה שנים שבחורף מתקיימות שלוליות והצפות בכמה מוקדים ידועים, בהם בנו בתוך נתיב הנחלים שהאספלט ממש מגביר כי הוא מונע חלחול. אין ביטוי ברור יותר לאוזלת יד הממונים בעיריות ולמתכנני התב"ע, על כל הדיפלומות שלהם. יש למומחים קביעות בגרימת נזקים?

לעניין זה, גם מנהג קבורת השדה המקובל בימינו הוא אסון מבחינת ניקוז מי נגר: מרחבים עצומים מבוטנים ללא כל אפשרות של חלחול מי הגשם.

חניית משאיות ואוטובוסים

שום עיר בישראל אינה מצטיינת עד עתה בחינוך גבוה של תושביה בנושאים קשורים לתעבורה. לכן, הרבה מתושביה הופכים נהגים של משאיות, רכבי הסעה ואוטובוסים,

שחונים בצפיפות לאורך שדרות מסוימות. חניה זו משדרת עליבות מסוימת של עולם שלישי ועיירות מוחלשות בכוונה. איני מבין למה אין מגרשי חניה יעודים, הכוללים גם הסעות מזומנות קבועות אליהם ומהם? איני מתכוון לתחנות מרכזיות, לחניוני חברות האוטובוסים או התובלה הקיימים, אבל צריך שיהיו מגרשים דומים⁶ בעוד מקומות, פתוחים לכלל נהגי הרכבים הכבדים. כפי שהמדיניות האופנתית היא להרחיק את התעשייה והמסחר ממרכזי הערים, כך אין בהם מקום לרכבים הכבדים.

תנאי העבודה של נהגי רכב ציבורי או רכב כבד

תקופת-מה הייתי לנהג אוטובוס היסעים. נדהמתי מתנאי העבודה הנכפים על הנהגים, כי לא נולדתי עם הגה בידיים. נהג אוטובוס אינו יכול לטייל כהוות נפשו ולחנות היכן שליבו חפץ, זה מובן: הוא מרותק לרכבו עד סוף משמרתו גם כאשר הנוסעים עזבו אותו לעסקיהם או לטיוליהם.

המצב הנוכחי

קיימים חניונים ומגרשים בכל מני מקומות. ואולם:

רק בתחנות המרכזיות נמצאים שירותים. באף חניון אוטובוס, באף מגרש, באף תחנה סופית בו הנהג מחכה לסבב נסיעה הבא, לא ראיתי שירותים. שעות על גבי שעות אחרי ההגה, ונהג אמור להחזיק שלפוחיתו או מעיו מלאים?

באף חניון, מגרש או תחנה סופית, לא ראיתי מקום מנוחה מסודר, המאפשר שינוי תנוחה. רוב הנהגים ממשיכים לשבת על מושב הנהג ללא שינוי תנוחה. חלקם שוכבים בתא מטען פתוח, שם ארגנו לעצמם מעין "זולה". אין זו מנוחה ראויה, לא כך חולצים עצמות, לא כך ממריצים דם כדי להישאר ערניים.

ברוב החניונים, באף מגרש ובאף תחנה סופית, לא ראיתי מקום להכנת משקה חם או מקרר, או כל יכולת אחרת לאכול ולשתות. נהגים הולכים למזנון קרוב כזה או אחר אם נמצא, אם יכולים מבחינה כספית או מבחינת הזמן הפנוי בין סבבי נהיגה.

אם נלך לחניון אוטובוס כלשהו ונריח את הפינה הנידחת ביותר, או הפינה בה שתול עץ: הריח אופייני... ודוחה, למען האמת, גם בימים גשומים. זאת, בכל ערי ישראל, כולל במרכזי ערים בהם תיירים מבקרים לרוב, אך גם בחניונים מרוחקים ממרכז עירוני. אפשר להשוות לעומת זאת עם תנאי ההמתנה בנמלי תעופה – גם הם מקומות להסעות המוניות, בהם מחכים תקופות ארוכות: כן נמצאים שם שירותים, מקומות ישיבה ומזנונים, אך אמנם אין בהם חדרי כושר⁷.

נהג לחוץ או עייף פשוט מסכן את עצמו, את הנוסעים שהוא מסיע ואת הנהגים סביבו.

⁶ בתשלום זה או אחר, אם יתקינו במקום שירותים כלשהם כגון חדר מנוחה וכדומה; אחרת, חינם לחלוטין.
⁷ למה לא, בעצם? מחייבים לחכות שעות לפני טיסה. אפשר לקנות בחנויות ללא מכס במחיר מופלפל מה, אפשר לקרוא, אך אין מקום לחילוף עצמות, אפילו לקרת טיסה ארוכה.

יש בנמצא תאי שירותים כימיים יבילים, שניתן להציב בכל מקום ללא הכנת תשתית. משיחה עם מנכ"ל חברת אוטובוסים גדולה ומעדויות גם של פקידים בכירים בעיר גדולה, למדתי שהעיריות מבקשות לחייב מס ארנונה על הצבת שירותים ציבוריים יבילים ברחבי עירם, בנוסף על הארנונה המשולמת בעבור המגרש.

גם למדתי מהם שקיימת בעיה משמעותית של גניבה: שירותים יבילים, כימיים, נגנבים כמעט מייד אחרי הצבתם, אלא אם הם מוצבים במחנות צבא⁸.

דברים אלה הגיוניים, אך רעים.

תחבורה ציבורית, עירונית, אזורית או לאומית, היא שירות שהעירייה חייבת לתושביה, מפני שער מתפרסת על פני שטח גדול ומתוכננת הפרדה בין רובעי מגורים לרובעי עבודה או מסחר. תחבורה ציבורית כלולה בהגדרת עיר בימינו. אינני מבין למה יש לשלם ארנונה על כל מבנה יביל בתוך חניון, כשהוא משרת עובדים חיוניים: למה אין משלמים ארנונה על האוטובוסים עצמם, מחושבת לפי זמן ההמתנה?⁹ זאת לא אמירה צינית: מה ההבדל המהותי, מבחינת מס, בין אוטובוס לבין מתקן יביל, חוץ מהיעדר מנוע... ויעוד שונה? אינני מבין איך ראשי השלטון המקומי סובלים את החרפה של הריחות ושאר מוצאות במקומות פתוחים לציבור.

על כן, ראוי לחייב את חברות האוטובוסים וההיסעים להציב בכל חניון, בכל מגרש וצמוד לכל תחנה סופית שירותים כימיים בעלי תקן ISO 30500. למען הפרסומת - מחלה בולטת של דורנו - בהחלט אפשר לצבוע את השירותים הללו בסמלי החברות השונות. כדי למנוע גניבות, כדי לאפשר נגישות לנהגים ולמנוע שימוש לא נאות בהם על ידי נרקומנים למשל, כדאי לצייד את העמדות הללו במנועול הנפתח רק על ידי כרטיס עובד של החברה המציבה אותן ובכך יהיה פיקוח כלשהו (או על ידי כרטיס אשראי). וכמובן, אין לאפשר בשום אופן גביית ארנונה נוספת בעבור הצבתו.

אם העיריות מתעקשות לחייב בתשלום ארנונה על שירותים ציבוריים, כי אז גובה הארנונה יהיה בדיוק כגובה על מכלי האשפה הענקיים, המוקמים על המדרכות והמהווים סכנה בריאותית¹⁰.

אוכל ושתיה

למרות שספרי בישול הם הנקנים ביותר בארץ אחרי התנ"ך, האוכל המוכן המוגש במזנונים השונים ובקנטינות בארץ אינו אוכל בריא: חפשו מזנון המוכר מרק ירקות עם ירקות כגון שעועית ירוקה, תרד וכדומה: פשוט אין. בשר, בפשע. חומוס, חמוצים ולחם עד בלי די.

⁸ השרותים הנגנבים הם פשוטים ופרימיטיביים. אילו היו מציבים שירותים על פי תקן ISO 30500, הגדולים והכבדים יותר – הגם שגם הם אינם זקוקים לחיבור למערכות המים והביוב – היה קשה הרבה יותר להרים אותם.

⁹ במדינות מסוימות קיים היטל גודש, במדינות אחרות קיים מס או היטל חנייה. בסין למשל, נהג חייב ברשיון נהיגה וגם ברשיון חניה קרוב למקום מגוריו: הוא יכול להיות בעל רכב, אך אסור לו לחנות ללא רישיון חנייה. ¹⁰ וכבר ילדים נפטרו אחרי שנפלו בתוך מיכל שקוע כזה.

אולקוס והשמנת יתר מובטחים תוך שנים ספורות. כרסם של רוב רובם של הנהגים ברכבים ציבוריים מעיד כי מובטחת תעסוקה רווחית של קופות החולים לאורך שנים רבות.

פתרון, גם אם חלקי, אך פשוט וראוי יכול להיות הצבת חצי מכולה, לפחות במגרשים ובחניונים, ובהם תנור מיקרוגל וקומקום. לדעתי, נהגים יסכימו, אולי אפילו ישמחו, לאכול את האוכל שהכינו בביתם.

ועל חצי מכולה מעוגנת בקרקע ומרושתת צנרת מים וחשמל, בהחלט צריך לגבות ארנונה.

מנוחה

חברות התעופה ערות לבעיה של הישיבה הארוכה ללא תנועה במטוס. שמעתי על חברה¹¹, המנחה את הנוסעים להזיז איברים מדי שעה במטרה למנוע בעיות בזרימת הדם, העלולים לגרום להתקפי לב או לשבץ מוחי, על ידי הגברת פעילות לבבית: לתרגל את אצבעות הרגליים, לאגוף ידיים ולהרפותם, וכדומה תרגילים שאינם דורשים מרחב, אפילו לקום וללכת הלך וחזור לאורך המטוס פעם אחת. חברה קטנה זו אפילו חילקה כמתנה לנוסעיה המבוגרים, המעוניינים בכך, כדור גומי מעט רך וקטן להגדלת ההתנגדות למאמץ הרגלים והידיים – עם לוגו החברה כמובן.

התעמלות

ואולם, במגרשי החניה ובחניונים, כן נמצא מרחב פתוח. אך נהגים אינם עוקפים את המגרש בריצה, אינם מתרגלים, לא אירובי, לא יוגה ולא טאי-צ'י¹². למה אין מלמדים כמה תרגילים פשוטים, כגון טאי-צ'י או צ'י-קונג, כחלק מובנה של קורסי נהיגה ציבורית? כאשר עשיתי בעצמי כמה תרגילים כאלה בחניון, זכיתי רק להערות קינאה על שידעתי והמעירים – לא. למה קריאת מפה¹³ כן חובה ללמוד, ותרגילים גופניים לא? אם נצליח להשפיע על חברות הביטוח הרפואי המשלים לתת הנחה של אחוזים בודדים לכל נהג מקצועי שלומד ומתרגל ולו דקות ספורות ביום סוג זה של התעמלות, אני משוכנע שזה יעזור להפיץ את הרעיון... ואגב כך יפחית את כמות הסובלים מלחץ דם גבוה אצל נהגים מקצועיים, תוך הגברה של יכולת הריכוז בנהיגה ובכלל.

לתפיסתי, כדאי להמשיך ברוח העיריות, שהציבו מתקני התעמלות פשוטים בכל מני גנים ומרחבים ירוקים, ולהציב כאלה גם בחניוני האוטובוסים, להמרצת הדם ולמאמץ לב-ריאה קטן אצל הנהגים, שירצו בכך. נראה שרובם ישמחו על ההזדמנות, במיוחד אם הדבר יוצג כמרום את מעמדם ומנמיך את גובה מסי הבריאות. ואם חברות ההיסעים אינן מוצאות מקום פנוי להצבת כמה מתקני כושר, אפשר בהחלט להציבם על גג המכולה המשמשת פינת אוכל, עם מעקה ראוי, כמובן. אגב, ראוי להתקין מקום לכאלה מתקנים גם באולם הטרנזיט בנמל התעופה.

בעקבות מכתב ברוח פרק זה לשר התחבורה הקודם, מר כץ¹⁴, חברה מסוימת הציבה שלט חדש בחניון מבודד. צריך להוסיף מילים?

¹¹ לא אל על, לצערי, כי אם חברת צ'רטר טראנס-אטלנטית בלגית.

¹² במדינות מסוימות אחרות קיימת תודעה ציבורית בריאה יותר.

¹³ שממש אינה שימושית בעידן וויז.

¹⁴ אשר התחמק וסירב לכל אחריות ומעשה ברוח פקידותית מופתית.

תחבורה לאזורי התעשייה

גם התחבורה לאזורי התעשייה השונים לוקה מאוד. הפתרון הנוכחי הוא שכל מפעל מקיים חוזה עם חברת הסעות. זה מלכד את העובדים¹⁵ וזה בזבזני להחריד בזמן של העובדים בגלל אורך הקווים ובהוצאות למפעלים. קווי אוטובוס או רכבת כל רבע או חצי שעה זולים יותר, ונותנים אווירה של עיר הדואגת לעובדי המפעלים. הם גם יאפשרו תנועה חופשית של עובדים ומבקרים מחוץ לשעות ההחלפת משמרות.

אזכיר, שחברת הצריכה מושתתת על תנועה חופשית של חומרי גלם, של סחורות, של ידע, של מידע ושל אנשים. אין סיכוי למשוך מפעלים חדשים לשום עיר בלי נגישות תחבורתית למקומות היצור והאחסון, בלי חניונים למשאיות ובלי תחנות דלק זמינות לרכבים כבדים וארוכים בעלי כושר תמרון חלקי בלבד. אגב כך, מי שבונה כיכרות בצמתים באזור תעשייה הוא טיפש, מדופלם אולי, אבל טיפש גמור בכל זאת: לתמרן כל היום משאיות ימינה ושמאלה, אפילו עם הגה כוח, מהווה סיוט אין סופי ובעיקר מיותר לחלוטין בנוסף על גרימת עייפות – ומי ברצינות רוצה נהגים מקצועיים עייפים? אזור תעשייה חייב להכיל כבישים ישרים, חלקים, ללא מקפצות וללא כיכרות, עם סיבובים רחבים. המדד פשוט: אם גורר של D9 יכול לתמרן באזור תעשייה, גם משאית אחרת יכולה; אך אם לא – עדיף להשאיר את הקיים בעליבותו ולא לנסות לפתות מפעל חדש לעיר.

2 מילימטר

חריצים, סדקים, מהמורות, בורות וגבשושים בני יותר משני מילימטר הפרש מורגשים מאוד ליושבים ברכב, על אחת כמה וכמה לרוכב כל כלי דו-גלגלי¹⁶. על כן, יש להסיר את פסי ההאטה מכל רחוב בעל פגם כאמור, או לתקן את כל רחובות העיר אם חפצים להשאיר פסי האטה. עד אז, כל אנשי צוות מהנדס העיר חייבים להחזיר את רכבם ולנוע בתוך העיר רק רכובים על אופניים בעלי צמיגים דקים. אפשר למצוא אופניים מעולים, השוקלים פחות משבעה קילו: רכבתי על כאלה שנים רבות, במהירויות עד מעל 70 קמ"ש... אבל הרגשתי כל בליטה וכל חריץ. אולי "גזירה" כזו תזרז תיקון רחובותינו?

¹⁵ או מאפשר המשך ריב ביניהם אל מחוץ לעסק.

¹⁶ האטת הנהיגה והרכיבה בקטעי כביש מגורדים אומרת דרשני.

אגב, נא לא לטעות: זוג אופניים כזה מפלדה עולה לא פחות מארבעים אלף שקלים, ואם הוא עשוי קרבון¹⁷, מחירו כפול. בהחלט, אופניים הם כלי תחבורה יוקרתיים על אף היותם בריאים!

רכבת עלית

רכבים פרטיים בכמויות הולכות וגדלות – כאשר הרחובות אינם מתוכננים בהתאם – בנוסף למוניות, לרכבי הסעות ולריבוי אוטובוסים העוצרים בכל מקום כדי להוריד ילדים או עובדים, או משאיות הפורקות סחורה בפתח חנות ועוד חנות הופכים נסיעה בעיר לארוכה מדי שלא לצורך¹⁸. בוודאי לא נלקחה בחשבון עובדת בני רכבים לפחות לכל משפחה, כאשר שני ההורים עובדים במקומות שונים והתחבורה הציבורית אינה עונה לדרישות השונות. אני חושב שמישהו יעשה מה שהברון Hausmann עשה בפריס לפני 200 שנה¹⁹. אני רואה אפשרות להוסיף רכבת קלה ברוב הערים, בוודאי לא רכבת תחתית היקרה יותר. אבל אפשר בהחלט לבנות רכבת עלית, הנעה תלויה בשקט ובמהירות על פסים נתמכים בעמודים לאורך הרחובות הראשיים בעזרת צמיגי גומי מלאים או בעזרת כוח מגנטי. פתרונות שקטים דומים קיימים ביפן, למשל. המימון לרכבת העילית יכול לבוא רק ממלווה רצוני ארוך טווח של התושבים או מאגרות חוב עירוניות²⁰.

מצלמות ברמזורים

הן נחוצות גם לוויסות התנועה בשעות השיא, גם כדי לתפוס את הנהגים שעוברים באור אדום (והם אינם מעטים), גם כדי לשנות את אורך האור האדום לפי כיוון העומס הנגרם מתנועת רכבים משתנה אל כל מוקד פעילות וממנו.

תחרויות

אני חסיד גדול של תחרויות, כי לרוב הן מוסיפות צוהלות ועניין לשגרה. אם בכל עיר מכריזים על התחרויות בחג הסוכות (נגיד), יש להגיש את היצירות ערב פסח. על כן, אני מציע:

תחרות כתיבת שירה

העירייה קובעת²¹ נושא, אולי אפילו מכתבה מבנה ליצירה²². כל המורים ללשון ולעברית חייבים להשתתף; מי שרוצה בין התלמידים של כיתות בחטיבות העליונות גם מוזמן. כל

¹⁷ ששוקל עד 3.5 ק"ג ולכן עשוי להגיע למהירויות מעל 100 קמ"ש במישור.

¹⁸ ממהירות ממוצעת של 30 קמ"ש בדרך עירונית פנויה, בשעת שיא המהירות הממוצעת יורדת עד 6 קמ"ש – מהירות הליכה נינוחה בשבת בלי ילדים קטנים.

¹⁹ הוא הרס בתים ללא פיצויים ויצר שדרות רחבות וישרות. הוא היה שר הפנים והמשטרה וטען שהצבת חייל חמוש בצומת בין שדרות ישרות תמנע מהומות עממיות. הוא טעה בזה, אבל השדרות מועילות ויפות.

²⁰ בפשטות, אני מכיר את רצון משרדי הממשלה להבטיח אולי, אך בוודאי לא לקיים מהר או לעזור.

²¹ אולי משרד התרבות יקבע.

²² מחורזת או לא, לפי משקל הברות, במבנה של בלדה, סונט וכדומה.

המשתתפים בוחרים את ששלושת הטובים ביותר והיצירות של הזוכים – מורה אחד ותלמיד אחד, סתם אזרח בעל השראה – יפורסמו בעיתונות המקומית ובאתר העירייה.

תחרות סיפורת

באותו אופן, כדאי לקיים תחרות שנתית של כתיבת סיפורת, פתוחה הפעם לכל המורים המלמדים בעיר. לעניין זה, אולי גם לכלל תושבי העיר?

תחרות מורי המתמטיקה והפיזיקה

כאן התחרות שונה. המורים של המדעים המדויקים בכל בית ספר ינסו "לתקוע" את המורים של שאר בתי הספר בעיר על ידי הצגת בעיה בתחום שלהם. הצוות שיצליח לא לקבל תשובה – אבל לה יש תשובה והוכחה! או לא... - זוכה בתחרות. סוג זה של תחרות עשוי לקדם את המחקר במדעים הללו – אם היא מנוהלת בצורה הוגנת ואם יהיה שיתוף פעולה.

תחרות צילום

לכמה אנשים יש מצלמות טובות, ולכמה יש גם רחפנים. תחרות צילום על נושאים הקשורים לעיר²³, תקדם את הגאווה העירונית. בתחרות זו, לא הנושא חשוב, אלא הזווית המיוחדת של הצילום. הצילומים ינעימו את הבאים לעירייה או לקניונים השונים בעיר בתערוכה מתמדת.

באותה מידה נמצאים בינינו לא מעט ציירים. למה לא ליזום תערוכה מתחלפת של יצירות האומנים המקומיים בבניין העירייה, במתנ"ס או בהיכל התרבות המקומי?

החברה הכלכלית/לפיתוח

דירות ריקות : ערבות העיר

חיים בכל עיר לא מעט זקנים בודדים וגם נערים ונערות בסיכון המחפשים "זולות" להתחבא בהן. קיימים בכל עיר גם לא מעט דירות ריקות. ברוב הערים הישראליות אין לא מלון ולא אכסניה ; ואין תיירים ברוב הערים, כי גם מתחמי הבילוי לכאורה אינם מסבירי פנים במיוחד : שני מזנונים אינם מושכים תיירים או מבילים! למה העירייה לא תערוב לתיקונים לבעלי דירות ריקות או חדרים ריקים בדירות של עריריים, במקרה של נזק לרכוש הבעלים על ידי שוכר, דייר בסיכון או תייר? אני חושב שכפתרון ביניים עד להקמת מלון או אכסניה, זה עשוי לעזור. כתבתי "עיר", אבל הפתרון תקף גם לקיבוץ ולמושב.

אגם ומתחם בילוי

למעט רצועת החוף, רוב הערים הישראליות ממוקמות באזור של גבהות. כולן בתנופת בניה, שמייצרת המון פסולת קשיחה. כלומר : הטופוגרפיה מאפשרת הקמת אגם, ויש חומרי גלם להקמת סכר בכמות אדירה. צריך רק להחליט, לבחור מקום, לבחור אדריכל,

²³ צמחים, גינון, תחבורה, קלסתר פנים, חזות חנויות, הוואי וכד'.

מהנדס וגיאוגרף, וליישם. ולאורך שפת האגם מקימים מתחם בילוי, מתחם ספורט ומלון.

המים? "סגולים", ממוחזרים ומטוהרים בקיץ, ומי נגר בחורף: מפעל לטיהור מים כבר קיים בכל מקום, אך מזרים את תוצרתו לנחל הקרוב. אגם כזה יהיה טוב גם להחדרת מי נגר למי התהום עליהם אנחנו יושבים (להזכיר שנות בצורת?). גם אם השחייה במים "סגולים" אינה מומלצת בריאותית, להשיט עליהן סירות כן מומלץ ועשוי להיות רווחי, והנה בילוי שונה ממילוי הכרס. תנועת המשוטים במים אפילו תבטל את גידול היתושים. אגב כך, כל בריכה, כל אגם, כל מקור מים מהווים גורם ממתן לתנוודות בחום ובקור של סביבתם: לתשומת לבן של "הירוקים" המחפשים כל דרך מזיקה למתן את כוחו של השמש.

מיזם כזה יצליח רק בשיתוף משרד התשתיות ומשרד איכות הסביבה.

מלון

בכל עיר יש אוכלוסיה עם ילדים לא מעטים: הרבה אירועים. קרוב לכל עיר יש מוקד תיירות או מוקד ארכיאולוגי כזה או אחר. ובכל זאת ברוב הערים אין מלון!! באמת אין אפשרות למצוא רשת מלונות שתשקיע? או יזם פרטי שיקים אכסניה? אני מציע על גדת האגם העתידי. פשוט, לא יתכן מעמד של עיר ללא מלון או אכסניה בה. ואמנם אם המניעה היא בסוג הכשרות הרצויה או בחשש לפריצות מצד טהרנים פנטיים של ידי פלג דתי-פוליטי זה או אחר, עדיף בלי מלון. אגב, אין בעיה ממשית לתפעול מלון בשבת: הדבר כבר נעשה בגדול בכמה מקומות.

חניון

ליד כל עיר, רצוי להקים חניון (camping) ולידו סדנא לתיקוני אופניים. כדאי לפתח חניונים לא ברמה האומללה כפי שרואים לרוב במערב הכנרת, אלא ברמה אירופאית או צפון אמריקאית...

לוחות פוטו-וולטאים

קולטי שמש להפקת חשמל אינם מיזם אקולוגי, אך הם כן מיזם כלכלי חכם בעיקרו, המבטל הוצאה אדירה של מוסדות ברוב שעות הפעילות היומיות. אין ספור גגות של גני ילדים, של בתי ספר, של מקוואות ושל בתי כנסת מחכים ללוחות פוטו-וולטאים ליצור חשמל מהשמש. שוב פעם, מלווה או אגרות חוב יספקו את המימון הראשוני אם הממשלה לא מתרצה מהר מספיק. מניסיוני האישי, זה משתלם. העודף המתקבל מחברת החשמל יכול לממן בכל עיר פעילות חינוכית או חברתית נוספת נרחבת מאוד.

חברות הדלק השונות יכולות להתקין לוחות כאלה על גגות כל התחנות שלהן גם בלי מימון חיצוני, והדוגמה שלהן עשויה להיות מועילה מאוד כסמל של מדיניות נכונה.

כדי להקים מפעל קומפוסט צריך: שטח פנוי, טרקטור קטן או מערביל בטון ישן, גזם, מכונה לריסוק ענפים וברז מים. אם מוסיפים לקומפוסט שלשלת של עופות מהלולים בסביבת העיר, שאריות של אטליזים ושל חנויות דגים, נוצר מכרה זהב, לאור כמות הגינות של כל עיר. טוב למחזור בקבוקים ונייר; אפשר למחזור עוד הרבה, כולל גזם.

דף השוואת מחירי מזון באתר העירייה

כאשר אני עורך את קניותי, אני נוסע לארבעה "סופרים" שונים, כי כבר אין מכולת שכונתית. לא פעם, אני מתרשם בדיעבד שהייתי צריך לקנות משהו דווקא בסופר הקודם, כי המחיר של שבוע שעבר אינו זה של השבוע. כל כך קל לבקש מפקידי העירייה לרשום את המחירים שהם רואים בכל חנות ולפתוח דף השוואתי, לפחות בנושא מזון, באתר העירייה (הזכרתי עיר נבונה?). נדמה לי שהתושבים ייהנו, גם אם כמה מנהלי סניפים של רשתות מזון לא ישמחו כל יום. ואם רוצים להרגיז את אותם המנהלים, אפשר גם להעתיק את המחירים המופיעים ב"בורסה" של משרד החקלאות. אני מבין למה מחירי הירקות בחולון או בכפר עציון למשל הם חצי מהמחירים בבית שמש ומודיעין (ובעוד יותר מדי מקומות) – וחולון אינה מוקפת מושבים!

סרטי נוף ותיירות באתר העירייה + screen saver

מכל ראש גבעה או מרום כל מגדל, מראה כל עיר מדהים ביופיו. לפעמים גם הדרך לעיר יפה. יש בסביבת כל עיר כמה וכמה חורבות לאתרי עתיקות: אבל מי מכיר אותם? אני מציע להוסיף סרטוני נוף לאתר העירייה²⁴ כדרך למשוך אוכלוסיה עמידה ותיירים.

סרטי נהיגה והתנהגות באתר העירייה

אני מכיר כמה אנשי קולנוע, במאים ותסריטאים; גם בלעדיהם, הרבה נהגים התקינו ברכבם מסרטים ומצלמות; גם רוכבי אופנוע התקינו מצלמות על הקסדות. מצד שני אני רואה בכבישים נהיגה לא נכונה, רוכבים לא זהירים במיוחד והתנהגות של הולכי רגל מפחידה ברחובות. העירייה יכולה בקלות ובזול להפיק סרטוני הסברה "עשה/אל תעשה" בנושאים אלה ולהקריןם באתר העירוני. כל סרטון באורך 30 שניות: זה מספיק. אבל זה עשוי לגרום לעיר להיות יותר בטוחה.

אגב כך, למה לא למכור סרטונים אלה למשרד התחבורה ולרלב"ד²⁵ או לרשת טלוויזיה?

כוורת

בצרפת, האתר המפיק הכי הרבה דבש הוא עיר הבירה פריס. זאת, בגלל מגוון הצמחים על מרפסות הבתים של התושבים. הכוורות נמצאות על גגות כמה בניינים, באחריות אותם דיירים בעלי רוח חקלאית, המעוניינים בכך. לעולם לא שמעתי על תושב פריס שנעקץ. בערינו גם יש אדניות למכביר, עצים בפשע בגינות, בשדרות וביערות סביב. אבל אין לנו דבש. חבל. העירייה יכולה לפחות לפרסם שתאשר ואפילו תממן ערבות ראשונית

²⁴ אולי מלווים בהסבר קצר לגבי העתיקות, התלים והחורבות.

²⁵ קהל היעד: בתי הספר לנהיגה ובתי ספר תיכון.

לרכישת כוורת²⁶ תוך תיקון חוק עזר האוסר על גידול בעלי חיים במקום: יש הבדל מהותי בין כוורת, חיונית ומועילה להאבקת צמחים, לבין דיר עזים.

אפשר וכדאי להיעזר במיזם "מגן דבורים אדום" בנושא.

החברה בעיר

מחויבות אישית: צביעת בתי זקנים וכד'

אותם נערים ונערות היושבים על הספסלים או על המעקה, משתכרים ומתמסטלים ואחר כך מנפצים את בקבוקי הבירה או הוודקה הריקים, יכולים לעזור בתחזוקה של בתי הזקנים או נכים, בניקיון בתיהם ערב חגי ישראל, או בצביעה שלהם ערב פסח וכדומה. מימון הכלים כולו של העירייה, מימון החומרים²⁷ מחולק שווה בשווה בין העירייה לאותם זקנים. ואווירת העיר תשתנה, גם אם רק מעט נוער ירתם לנושא. גם כאן, פרסום שמות ותמונות העוזרים עשוי להואיל בגדול לתדמית העושים כמו לתדמית העיר. אני יודע שכמה תנועות נוער כבר נרתמו לנושא בכמה מקומות, אבל זה לא מספיק.

מפעלים לבני נוער ("עיר, ארץ") + סדנאות לנוער ללא מסגרת: שרטוט הנדסי, עץ, מתכת, חשמל, סריגה, תפירה, מוזיקה, ציור, מחשבים ועוד

אני מכיר כמה אנשים בעלי כישורים מתאימים להדרכה לא פורמלית בתחומים אלה... חלקם ללא תעודות אמנם, אבל בעלי יכולת הדרכה ובעלי חלומות. אני משוכנע שגם אתם מכירים כאלה. העירייה תרוויח אם תעשה מאמץ, תמצא מקומות ותממן מכונות לפי הצורך. ועם פרסום קטן, גם אלה יכולים להוות מוקדי משיכה תיירותית, דוגמת מה שהיו "סדנאות היוצר" במוזיאון הארץ²⁸. מפעלים אלה עשויים להיות גם רווחיים, לפחות עד לכיסוי ההוצאות.

טוב יהיה אם יתקיימו סדנאות קצרות לכל המקצועות הללו, גם לבנים, גם לבנות. אין גבר מושלם אם אינו יודע לתקן בגד, אין אישה מושלמת אם לא תדע לתקוע מסמר. מיזם כזה עשוי להוות פתרון נוסף – חלקי לפחות – לחוסר המעש של נוער מנותק.

סדנאות משחקים

כל כך הרבה ילדים חרדים²⁹ מסתובבים ברחובות ליד בתיהם. אין להם ממש מקום בבתיהם הצפופים מדי, אין להם תעסוקה מלבד "קודש". קיימים לא מעט מועדונים בעיר, אבל איני בטוח שהם נגישים למגזר זה של התושבים, על דרישותיו ומחסומיו. ואולם, לא רק לשחק משחקים אני מתכוון, אלא ליצירת משחקים. כל מה שדרוש הוא

²⁶ כל הקודם זוכה, עד גבול קטן של זוכים.

²⁷ צבע או חומרי ניקוי.

²⁸ שהפסיקו את פעולתן בגלל חוסר אומנים (להבדיל מפועלים). בכל מקום בוודאי נמצאים נגר ונפח, שיודעים להפעיל כלים "עתיקים" כמו מודרניים יותר. כמובן, קיימת "בעיה" של שכר הוגן.

²⁹ ולא רק, אלא שאלה בולטים. תופעה דומה גם בכמה ישובים ערבים או בדואים.

דמיון ונגישות לחומרים בהמשך. אתגר למחלקות החינוך? למה לא לקיים תחרות ארצית של המצאת משחקים חדשים בין בני הנוער?³⁰

סרט, מחזה

כאשר נסעתי בקו מבי"ס האזורי נחם למושבים גבעת ישעיהו וצפרירים, הילדים של שני הישובים הללו תמיד רבו ביניהם והיה ברור ששני המחנות היו מקומיים: החבורה של צפרירים נגד החבר'ה של גבעת ישעיהו ולהיפך. הצעתי אז לסגנית מנהלת בית הספר האזורי לצלם סרט על היריבות בין שני הישובים, אולי משהו בסגנון La Guerre des boutons המפורסם, עם התאמה כמובן. היא לא התלהבה, אבל הילדים – כן³¹. חלקם גם החלו לכתוב תחילה של תסריטים... והיה לי שקט ברכב, לא רבו יותר עד סוף השנה! בסוף לא קרה כלום, אבל החלום ושברו נשארו אצל הילדים.

מבחינה חינוכית, סוג זה של מיזם יכול "להרים" את כל הישוב אם לא את כל המחוז. די ברור לי שעם קצת עזרה של משרד החינוך ומשרד התרבות והספורט, אפשר לעשות משהו טוב, שישנה לדורות את התדמית של כל מקום.

בתיכון שלי היו סדנאות עץ ומתכת (ברזל רך) חובה לתלמידי חטיבת הביניים, לכל המגמות; והיה מורה לספרות עם קצת מעוף. כיתות י"ב העלו את המחזה Beckett ou l'honneur de Dieu של Jean Anouilh. התפושות, האיפור, התפאורה, החשמל, הבמה המסתובבת נבנו על ידי המורים למלאכה בעזרת התלמידים: זר לא נכנס לבית הספר. מיזם זה לקח שנה שלמה ובטכס סוף השנה המחזה הוצג בפני כל התלמידים וסגל ההוראה (צריך כאן לציין שבית ספרי כלל מעל אלפיים תלמידים). בית הספר הרגיש את התוצאות לפחות במשך שנתיים אחר-כך: כולנו התייחסנו לספרות בצורה מעמיקה הרבה יותר מאשר לפני כן ולמדנו גם עקרונות עשייה ושיתוף פעולה. ההשקעה אמנם היתה לא קטנה, הרבה יותר מאשר "מחזה בית ספר", אבל התוצאה היתה בהחלט משתלמת, ומבחינת חומרית – לרוב גם ניתנה למחזור ולשימוש בשנים הבאות.

פרסומת בזהירות

איני מסוגל להבין למה מסכי פרסומת בזהירות דלוקים גם בשעה 0200 לפנות בוקר בליל יום שישי גשום בצומת, בה נדרשת תשומת לב הנהגים לתנועת הרכבים. אין מנוחה? חוק עזר עירוני יכול לעזור להפחית את זיהום האור העצום בערים שלנו. אף אחד לא יקנה שווארמה ולא ילך לסוכן ביטוח בשעת לילה כזאת.

אגב כך, משאיות המציגות כל מני פעלולי אורות בחזיתן או מאחור מהוות סכנה ממשית בכבישים, כי תשומת הלב של הנהגים האחרים מוסטת מהתנועה – והאורות מסנוורים אפילו יותר מאורות רכבי המשטרה (שגם הם מסנוורים).

³⁰ לא משחקים בטלפון או במחשב, שהם דו-ממדיים. אלא משחקים של קרטון, נייר, עץ, פלסטיק, תלת-ממדיים.
³¹ כשהם הביאו לי את החיבורים שלהם, הפניתי אותם להנהלת בית הספר: אני רק נהג מזדמן, לא מנהל או מחנך.

משטרת שכונות או משמר לאומי

מבצר המשטרה מחוץ לעיר מתאים לכובש זר, לא למשטרה השומרת על האזרחים. תפיסה זו היתה צריכה להיות ברורה ופשוטה לכל³²... נקודת משמר אזרחי אינה נקודת משטרה. בעיר גדולה – למעשה גם בכל עיירה, חייבים כמה נקודות משטרה קטנות, אולי לא תמיד במשמרות לילה, אבל תמיד מאוישות בוקר וערב. יש ערך לנוכחות שוטר; אין שום ערך לניידת מזדמנת פעם בכמה ימים – חבל על בזבז הדלק.

אני משוכנע גם שלו היתה נוכחות משטרתית בקיבוצים ובמושבים, הגניבות החקלאיות היו פוחתות פלא. תקציב? על חשבון חברות הביטוח: כל הפרש בין המצב היום למצב בהמשך, כשהביטוח מורגש ולא רק מוצהר, מועבר למשטרה כדי לממן את עלות השיטור. חברות הביטוח יפסידו רק גידול עתידי ברווחיהן, כי לא סביר שהן יורידו פרמיה בגלל היעדר תביעות: זה מרוויח (התושבים והמשטרה) וזה לא מפסיד (חברות הביטוח).

קנס לתושבי רחוב על השלכת לכלוך, נאמני ניקיון

בערים מסוימות בגליל, קיימים נאמני ניקיון – תלמידי חטיבת הביניים. נוכחתי כי ערים אלה נקיות: מסתבר שהילדים רציניים, כאשר הם לוקחים על עצמם תפקיד ציבורי.

ערבי דיון בחוה"מ סוכות/פסח: מעמד האישה, מקום המדינה, מקום העיר, משמעות הסליחה, קורבן ו/או תפילה, עונש בחינוך, פשע ועונשו...

אפשר לקיים ערבי דיון פומביים בחול המועד בנושאים מרכזיים לחינוך. הערים מלאות בראשי כוללים, במרצים באוניברסיטאות, בפסיכולוגים, בעורכי דין, במנהלי סניפי בנק ובשאר אינטלקטואלים, הוגי דעות ומלומדים. למה לא לפרסם לוח זמנים מראש של "שולחן עגול" בנושאים עיוניים שונים, להזמין דוברים מכל מני גוונים, ולפרסם ספרי דו"ח של הדיונים. הכוונה היא למקם כל עיר כמרכז תרבות ישראל ולא רק כמרכז גיאוגרפי, תירותי, מסחרי או תעשייתי – או כ"שיכון".

לקחתי את ההשראה לדבר מדיונים ששמעתי בנערותי בעיר הולדתי – ושם פורסמו הדיונים בספרים עבים – שמרתי כמה מהם: יהדות צרפת היתה פעילה. למה לא יהדות ישראל היום?

אכסניה לחיילים/לשרות הלאומי

אין לנו בכל עיר "בית החייל". יש חיילים בודדים בכל עיירה ועיר – אני מכיר כמה. דרוש מבנה, דרוש מטבח עם טבח, דרושים כמה מתקני ספורט וספריה. המימון בוודאי יכול לבוא מארגונים חצי צבאיים. על העירייה רק להקצות שטח ואולי לעזור בבניית המבנה. דבר זה נחוץ גם בערים בעלי צביון "לא צבאיי", כגון אום אל פהם או ביתר עלית, שם אפשר שישרתו גם כמתנ"ס.

³² אבל היא מבטאת היטב את התכונה העיקרית המנהלת לצערי את חיי מדינתנו: פחד.

סבך חוטי חשמל עיליים

מראה חוטי חשמל עם יונים עליהם בכל מקום מצביע על חיפוש הזול במקום הטוב. נכון שקבורת כבלי חשמל באדמה יקרה וקשה יותר לתחזוקה, אבל היא גם בטוחה יותר והמראה הוא של עיר מוגמרת, לא מקום ארעי בנוי בחופזה בלי תכנון. מישהו ראה חוטי חשמל מתנדנדים ברוח בלונדון, ברלין, ניו יורק או פריס?

קרוונים

בשכונות מסוימות רואים כל מני מוסדות ציבור לכאורה, בין במרכז שכונה, בין בשוליה, השוכנים בקרוונים לאורך שנים רבות. אין עליבות גדולה יותר. צריך לחוקק חוק עזר עירוני, בו יאמר כי מוסד השוכן בקרוון למעלה משלוש שנים יהרס או לפחות יקנס. כמוכן, מניין השנים מתחיל מהרגע בו ניתן אישור בנייה למשכן קבע. גרים בעיר, לא במעברה ולא במחנה פליטים זמני.

קונצרטים חינם

רוב הזמן, מקום ריק הוא האמפיתאטרון בעירי או הפארק העירוני או האיציטדיון. מורים למוזיקה קיימים, במה קיימת, אפילו כמעט תזמורת. אבל בסך הכל מזמינים "זמרים" יקרים ורמקוליהם האימתניים כמה פעמים בשנה, בתמורה יקרה מאוד. למה לא לנצל את הקיים? למה לא לבקש מנגן אקורדיון או מכליזמר כלשהו להנעים את המקום בערבי ראש חודש למשל? ויהיה מקום לנוער להיפגש, לרקוד ולהכיר, מלבד מסתורי שיכרות וסמים. לא חייבים רמקול, לא חייבים הפקה גדולה. כן חייבים מחויבות. ואם במקום שכר הופעה, העירייה תציע לנגנים ביטול ארנונה לשלושה חודשים על כל הופעה, יתכן וימצאו יותר נגנים משצריך. כך התחילה תזמורת Cincinnati Pops, והיא מוכרת בעולם כולו ומוכרת הקלטות מעולות.

ערי הרקדה bourrée

אני מכיר ריקוד עממי, בו רוקדים בזוגות, בלי נגיעה בכלל. חייבים זוג, חייבים להתיחס אחד לשני, אין בריקוד תנועות התעמלות קצביות ואין קפיצות ופריצות: הצניעות נשמרת. אגב, אני זוכר מנערוטי ריקוד כזה שלא נגמר בצחוק מלא שמחה, לפעמים במחאות כפיים. אז, אפשר לא רק לשמוע מוזיקה, אפשר גם לרקוד. אפשר לגבש חברה עירונית כל ערב ראש חודש בקרנות רחובות, בכיכרות, בפארק, באמפי...

מגרש גלגליות

הקמת מגרש החלקה עירוני לגלגליות אינו דורש הרבה: הקצאת מקום ויציקה של רצפה, עם כמה שכלולים. מיד יקום לידו איזה גזון, והעירייה תרוויח ארנונה ואגרת רישוי עליו, בהשקעה אפסית. העיר גם תרוויח עוד מוקד משיכה.

מסלול ריצה/הליכה

לכל אורך הערוב העירוני כדאי לסלול מסלול ריצה או הליכה. אורך הערוב משמעותי מספיק כדי לספק את הצורך של כל שכבות האוכלוסיה ללכת, לרוץ ולהיות בריאים יותר.

הערים ירוויחו מתיירות פנים ערה, כאשר יהיה מסלול כזה, בוודאי אם מתקיימות עליו סבבי תחרויות דומות למרתון. וגם הרבנות תרוויח, כי מסלול הוא בוודאי טוב מחוט מתנדנד ברוח.

המסלול יכול להיות עפר או מכוסה פרורי צמיגים, כגון מה שעושים במגרשי משחקים של ילדים. מה שאסור הוא לשפוך אספלט ובטון או כל ריצוף או מצע קשיח אחר, פן יגרם נזק לעצמות ולמפרקי ההולכים והרצים, ובחורף יגרום להצפות.

מסלול רכיבה לאופניים

סמוך למסלול ההליכה סביב הערוב, אבל מופרד ממנו על ידי חומה נמוכה מאוד או רצף שיחים³³, קל יהיה לסלול מסלול רכיבה על אופניים³⁴. בכך נחסוך להרבה אנשים את הצורך ואת הסיכון של רכיבה על הכבישים סביבנו, בהם נהגי רכבים עיוורים לדו-גלגלים בכוונה תחילה. בכך גם נמשוך תיירות פנים. שוב, היקף רוב הערים מספק מספר עשרות קילומטרים נאה, עם עליות ומישורים, עם סיבובים וכל מה שרוכב חולם עליו. אני די משוכנע ששוב ימצא גזלן שלא יעמוד בפיתוי ויפתח מקום לרכישת בקבוקי מים – והנה עוד מקור לגביית ארנונה ורשיון עסק. מסלול זה חייב להיות מצופה אספלט, אבל הוא חייב להיות צר מלאפשר נסיעה של רכבים או טרקטורונים עליו. יש גם צורך להתקין מגרש חנייה לרכבים במקום אחד לפחות, "מקום הזינוק", ובו מבנה שירותים ציבוריים. אני מציע מסלול לרכיבה על אופנועים. אפשר גם, אפילו כדאי למען האמת, ואני בעצמי רכבתי שנים על כלי גדול כזה. למרות זאת, ידוע לי שמשטרת ישראל מתנגדת נמרצות להקניית הרגלי רכיבה נכונים במסלול מבוקר, כפי שהיא מתנגדת למגרש החלקה למכוניות ולמסלולי לימוד נהיגה מהירה בטיחותית. משטרת ישראל אמנם מאמינה בריסון ובדיכוי אך לא בחינוך, אבל היא שלנו – זה משמעותי.

פסטיבל סיפורי עם וריקודי עם

כל כך הרבה קהילות בערינו, כל כך עושר תרבותי שאינו מנוצל. סיפורי הודו מקסימים, ריקודי הודו יפים. כך גם לגבי תימן, אתיופיה, רומניה, אירלנד ועוד. אלה העולים המקומיים בכל מקום. אבל אפשר גם להזמין להקות ייצוגיות ממדינות שונות לבוא ולרקוד לפנינו בתלבושתן העממיות הייחודיות. מיזם כזה יכול להתקיים במסגרת פסטיבל ישראל באמפי, בפארק או באצטדיון העירוני – ובלבד שכחלק מהערב, כל להקה תקיים לנוער המקומי שעתיים הדרכה של הריקוד העממי הזר לפני ההופעה. נראה לי שכמה מורים לריקודי עם מכל הארץ יצטרפו לסדנאות לימודים אלה. והנה עוד מוקד משיכה לכל עיר והפיכתה הפעם למרכז תרבותי עולמי.

כדי להיות ברור: (נניח) יום שלישי של הפסטיבל הוא יום אירופה ונזמין שתי להקות מתבלים שונים של צרפת, בריטניה או רומניה וכדומה. כל אחרי הצהריים, מספר סיפורים יספרו מסיפורי צרפת של הפולקלור העממי, בשיתוף עם השגרירות של מדינה זו. לקרת ערב תתקיים סדנא ללימוד צעדים של כמה ריקודי עם צרפתיים, בגיינס, ובערב

³³ גם בטיחות, גם ערוב מוחשי.

³⁴ "אמיתיים" של פעם, כאלה שמפתחים שרירי רגליים יפים, עכוז מוצק ובטן שטוחה; לא אופניים חשמליים.

מופע של להקות ייצוגיות בתלבושות. אם מקיימים בכל עיר גדולה חמישה ערבים כאלה, עם דגש על מדינה אחת מכל אחת מיבשות העולם כל פעם, נצליח. רק יהיה צורך להקים מהר בתי מלון, לשכן בו את הרוקדים, בערים שעוד אין להן. ברור שלהקה מחו"ל תבקר בכמה מערי ישראל: בבקרים הם תיירים, אחרי הצהריים הם מדריכים ובערב נותנים הופעה: משרד התיירות? משרד התרבות?³⁵

יום עדות, כולל חכמים, בישול, לבוש והרצאות

לא רק ריקודים מאפיינים קהילה. גם אוכל, גם חכמים יהודיים. אין עמנו יכול להתגבש לאומה מאוחדת אם לא נכיר את כל הקהילות בלי רגשי עליונות או נחיתות: למעשה אין משמעות נכונה לגלות אם לא נשכיל ללמוד מכל הקהילות של הפזורה שלנו. בזמנו, הצעתי לבעלת חנות תבלינים בעירי לקיים ימים של בישול הודי, אתיופי, פולני ועוד – וכל פעם לפרסם אצלה מתכונים מוצלחים ביותר. היא חשבה שהרעיון מתאים... ואז נאלצה לסגור את החנות בגלל בעיה משפחתית. אני מציע לעיריות לקיים מיזם כזה. בכל קהילות גלותנו היו חכמים, בכולן היו מנהגים שונים, בכולן מאכלים מיוחדים, שגם הגויים הכירו כ"יהודיים". למה נשכח את מתכון העוף עם תרד בדבש של יהודי סלוניקי, ערב פסח? למה נפקד מקומם של חכמי טנג'יר, לונדון או ג'רבה?

גני פינות

המון פינות תרשים מפוזרות בכל עיר. ואולם במקביל לנאמני ניקיון, אפשר לבקש נאמני גינון, שבאחריותם לטפח פרחים, שיחי נוי, וכדומה. העירייה מספקת את הכלים (אולי), ואת הצמחים; תלמידים או זקנים אחראים לטיפוח. אפילו ספסל פה ושם. ערינו עשויות להיות גם יפות ומושכות, במקום להראות מוזנחות כפי שהן נראות היום ביותר מדי מקומות.

עץ נים https://en.wikipedia.org/wiki/Azadirachta_indica

בהרבה מרחובות הערים שתלו עצי פיקוס, אשר מלבד להרים את מרצפות המדרכות, גם מלכלכים את הרכבים בפירותיהם... והתושבים הורגים את העצים בשפיכת נפט על שורשיהם, אם רק אפשר. בעקבות כך נמנע צל על המדרכה, כך אין מענה קרוב לזיהום האוויר. בקיבוץ קטורה בייתו עץ נים (neem), הנותן המון צל מבורך, אבל מלכלך פחות ואינו מרים מרצפות. בנוסף, הוא אינו זקוק להשקיה רבה בקיץ, ובהודו לפחות, כל חלקיו משמשים לתרופות שונות – ריפוי או מניעת בעיות רפואיות. לא כדאי להתעניין ולשתול עצי נים בכל מקום בו התושבים הרסו את עצי פיקוס?

ארגון "ציד" תמונות לבעלי חיים בסביבה + שומר מסך באתר

ביערות סביב הערים יש כל מני בעלי חיים בר, חלקם גדולים – כולל אפילו יעלים ספורים. אבל תושבי ערינו אינם מודעים להם, אינם יודעים איך או איפה לחפש אותם. נתקלתי אפילו במחנכים שלא ידעו מה שמו של ציפור הדרור בחצר בית ספרם! בכל עיר,

³⁵ ארגנתי, הדרכתי ותרגמתי כמה סבבי הופעות של הרכבים מוזיקליים במתכונת זו – היה מעניין ומהנה, והקהל היה רב – אולמות מלאים כל פעם.

אני מציע תחרות של צייד תמונות של בעלי חיים מהסביבה. התמונות יהפכו בקלות לשומר מסך של העירייה, למכירה לכל דורש – עוד מקור הכנסה אפשרי, אבל עדיף חינם: עוד מקור התעניינות חיובית לעיר במקום אזכור לרעה בחדשות.

בלון פורח

למה שהעירייה לא תפעיל בלון פורח בימי החופשות מלימודים, לתצפית מגבוה על העיר וסביבתה? ראיתי פעם את הדוחק סביב עגורן שהעלה לאוויר סל עם כמה ילדים; כולנו מכירים את התענוג של הנוף ברום המגדלים. אז בלון פורח, מבוקר וקשור בחבל כדי לא להיסחף? זה לא מגדל אייפל, אבל לראות עיר מגבוה תמיד מרגש. עדיף להפעיל מיזם כזה באביב, כאשר הכול ירוק ולא דליק.

לשכת תיירות

לא ידוע לי שקיימת לשכת תיירות בערים, כזו שתייעץ לאן לטייל בעיר או בסביבתה, כולל מתן מפות חינם לתפארת העיר בכמה שפות. כן קיים בכל יקב, אתר תיירות או מיזם זה או אחר מרכז מבקרים – אבל אין הוא עירוני. אפילו אפשר לרכז בלשכה זו את מספרי הטלפון של מדריכי התיירים הגרים בינינו³⁶, בתי המלון, וכולל אולי אפילו מכירת תוצרי הסדנאות השונות, כאשר יקומו – בתשלום נאה, כמובן. כל הדרוש הוא מבנה נגיש קטן ליד העירייה ונוכחות של אישה לבושה יפה שיודעת כמה שפות³⁷: יש בעיר כאלה.

תחנת רדיו מקומית – מוזיקה של עמים

שוב, יש בכל עיר וסביבתה מגוון יפה של קהילות שונות, מכל חמשת היבשות. אבל אין לנו תחנת רדיו מקומית, שתשדר חצי שעה של מוזיקה צפון אמריקאית, חצי שעה של מוזיקה אתיופית, חצי שעה של תימן, חצי שעה של מנגינות פרסיות וכדומה. אם לא יומיום, אז לפחות שבועיות! גיבוש עיר יתקיים רק כאשר נכיר אחד את השני. לא יתכן שאפשר לשמוע רק גל"צ, רשת ג' ורדיו רמאללה; במקומות מסוימים אפילו ניתן לשמוע רדיו גלי ישראל. אין יפות מסליחות נוסח פרס, אין מרגש מזמר צרפתי, אין מלהיב מטנגו ארגנטיני, אין קצבי מריקוד אירלנדי. אז למה הם חסרים? ברשות השידור הלאומית לא יסכימו לכך, כי שם המטרה היא דיכוי כל מי שאינו בשלטון³⁸. עיר אינה שלטון מרכזי, לכן היא יכולה – היא צריכה! – לטפח את השוני, את המיוחד. יש לנו את זה, למה לפספס?

בינינו, הייתי מרחיב זאת גם לערוצי השידור הממלכתיים. מדינה שמכירה בירושלים כבירתנו והעבירה לשם את שגרירותה תזכה בחג הלאומי שלה לחצי יום שידור של המוזיקה שלה בקול המוזיקה, בגל"צ וברשת ב' בהנחית הנספח התרבותי שלה. מדינה שמכירה בישראל, אבל לא בירושלים, תזכה בשעה אחת בלבד ביום החג הלאומי שלה,

³⁶ יש לא מעט בכל מקום.

³⁷ בוודאי גם גבר מתאים, אלא שאישה מקובלת יותר על פי האופנה הנוכחית.

³⁸ כלומר, תרבות "אשכנז" – הכוונה בעיקר גרמניה ורוסיה, והיום גם "עדות המזרח" שאין לנשמע הרבה קשר לא למזרח ולא לשירי עמים.

בהנחית שגרירנו שם וללא הנחיה של הנספח התרבותי שלה. כמובן, המוזיקה של מדינה שלא מכירה כלל בישראל לא תושמע; אין הרבה כאלה.

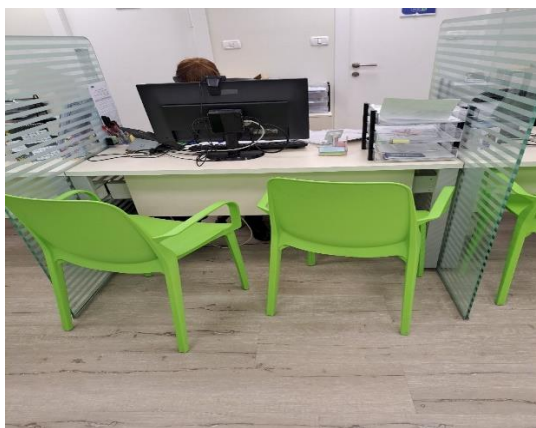
קונצרטים חינם באמפי

לרוב, מקום ריק הוא האמפיתיאטרון או הפארק העירוני. מורים למוזיקה קיימים, במה קיימת, אפילו כמעט תזמורת. אבל בסך הכול מזמינים "זמרים" יקרים ורמקוליהם כמה פעמים בשנה, בתמורה יקרה מאוד. למה לא לנצל את הקיים? למה לא לבקש מנגן אקורדיון או מכליזמר כלשהו להנעים את המקום במוצאי שבתות ובערבי ראש חודש למשל? ויהיה מקום לנוער להיפגש, לרקוד ולהכיר, מלבד מסתורי שיכרות וסמים. לא חייבים רמקול, לא חייבים הפקה גדולה. כן חייבים מחויבות. ואם במקום שכר הופעה, העירייה תציע לנגנים ביטול ארנונה לחודש על כל הופעה, יתכן וימצאו יותר נגנים משצריכים. כך התחילה תזמורת Cincinnati Pops, והיא מוכרת בעולם כולו ומוכרת הקלטות.

שכר הבכירים

בעיר בה אפשר לראות בכל שעות היום חסרי בית או "דרי רחוב", שכר הבכירים בעירייה חייב להיות מופחת בשלושים אחוזים – עד שימצא בית מוגן, או כל סידור אחר, לכולם. כי הקהילה אחראית גם למי שאינו יכול יותר.

הסבר פניך לאזרח

צלמתי (ברשות) תמונה זו בעמידה באחד מהמשרדים המשרתים את תושבי העיר, כי כשישבתני, לא יכולתי לראות אפילו את השעיר של הפקידה – בוודאי לא את פניה. איני מעוניין להסביר עד כמה הרגשתי רצוי...

בראות

בית חולים

לא תיתכן עיר ללא בית חולים! עיירה סמוכה לעיר אחרת, אולי; עיר ועירייה נידחת – לא. על כן, כל עיר צריכה לתכנן בית חולים המתאים למידותיה בעוד 50 שנה לפחות

והמתאים לאופי סביבתה³⁹. להבנתי, עיר זקוקה לפחות למחלקות מיון וטראומה, פנימית, נשים ולידות, גריאטריה, מין, אורתופדיה, וכמובן כירורגיה. לא חברת "טרם" ולא המרפאות הקיימות אינן מספיקות.

מי שלוקה בליבו במצפה רמון צריך להגיע לבאר שבע או אילת? הוא מת הרבה לפני כן! על כן, עיר ללא בית חולים חייבת להימחק... או חייבים להקים מרכז רפואי מתאים בתב"ע הקרוב.

משוב או שאלות למשאל-עם לא רשמי בנושאים הקשורים למרחב העירוני

אם דברי נראים לך, וגם אם לאו, כאזרח (או אזרחית) וריבון במדינתך שברצונך להשפיע, טוב לענות לשאלון משאל-העם הלא רשמי להלן. נא להעתיק את השאלות לקובץ word קטן, למחוק את התשובות המיותרות ובכך לסמן את תשובתך האישית ולשלוח לכתובת הדוא"ל kirtsonenu@walla.co.il לשם חישוב סטטיסטי בראש חודש, אשר ישלח למרכז מחקר ומידע של כנסת ישראל במטרה לאפשר גישה אליו לכלל.

השאלות מבקשות להתייחס למדינת ישראל של חלומותיך ותקוותיך, ממש **לא** של אילוצים או של מציאות! רצוי לענות לפי רצונך לתיקון העתיד, ללא התחשבות בעמדה מפלגתית או דתית, או בהשפעת כלי תקשורת או כל מי שמנסים להשפיע עליך.

שאלון משאל-עם 27

27-1	האם למסד תחרויות בין מורי המוסדות החינוכיים בעיר/במועצה האזורית ?	כן	לא	דלג
27-2	האם ליזום לשכות תיירות עירוניות בכל עיר ?	כן	לא	דלג
27-3	האם להפוך את הערוב העירוני גם למסלול ריצה/רכיבה ?	כן	לא	דלג
27-4	האם לחוקק את "חוק העירייה" ובו שיטת חישוב ארנונה אחידה לכל הארץ ?	כן	לא	דלג
27-5	האם לחייב שתילת עץ על כל רכישת רכב ועל כל חידוש רישיון לרכב ?	כן	לא	דלג
27-6	האם לחייב שתילת עץ על כל רכישת 10 מטר ריבועים של מבנה ?	כן	לא	דלג
27-8	האם לחייב שתילת עץ על כל שכירות 10 מטר ריבועים של מבנה ?	כן	לא	דלג

³⁹ תאונות דרכים, נפילות בבורות בחורש, שריפות יער, רעידות אדמה, הצפות ותביעות, וכדומה מאפיינים מקומיים קיצוניים.